

VILIS LĀCIS
ZVEJNIEKA DĒLS

821.174-31
La 112

Vāka dizaina un ilustrācijas autore *Krista Jūlija Kreišmane*

Grāmata sagatavota pēc 1940. gada izdevuma.

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs, kura sagatavošanā ieguldīts liels radošais darbs un finanšu līdzekļi. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā. Saskaņā ar Autortiesību likuma 69.¹ pantu persona ir arī mantiski atbildīga par visiem zaudējumiem un morālo kaitējumu, kuru tā radījusi ar autortiesību pārkāpšanu.

© Vilis Lācis, 1934

© Literārā apdare, izdevums, mākslinieciskais noformējums, Apgāds Zvaigzne ABC
ISBN 978-9934-0-8722-6

PIRMĀ DAĻA

PIRMĀ NODAĻA

Ziema

1

Uz šaurās Zāļupes krasta, kāpu vaļņa sargātas pret nīk-najiem jūras vējiem, stāv Zvīņu ciema mājas. Šaurs liku loču ceļš, vairākos atzarojumos izdalīdamies, šķir divdesmit četras saimniecības citu no citas. Dažām ēkām ir apsūnojuši niedru jumti, citas sedz kārniņi, un tikai viena lepojas ar sarkani krāsotām skārda plāksnēm. Tai ir pusotra stāva, ar verandu apakšējā un balkonu augšējā; gaiši zila izkārtne ar cukurgalvu un pārgrieztu maizes klaipu grezno Zvīņu ciema turīgākā vīra Bandera veikala durvis. Te var dabūt darvu, tīklu auklas, korķus, zoļādu, ziepes, konfektes un tabaku, bez tam dažas ēdamvielas. Vīri šeit atron arī kādu stiprāku malku un sievas var izplāpāties. Bandera veikals ir ciema sirds, te satek visi sūkumi, ko rada ikdiena, un no šejienes jaunās vēstis izklist pa visām mājām apbrīnojamā ātrumā.

Vistālāk no jūras, pašā ciema galā, mazliet savrup stāv Dūņu vecais nams, tāds pats kā visi pārējie vecie nami: garš, zems, ielikušu niedru jumtu un maziem lodziņiem. Dzīvojamās ēkas dienvidu galam piebūvēta lopu kūts, drusku tālāk atrodas klēts, zvejas lietu šķūnis un pirts ar

zivju žāvējamo namiņu. Ciema otrā galā, vistuvāk liedagam, stāv Kļavu mājas, tikpat vecas un tāda paša izskata kā Dūņu. Klūgu sēta iežogo plašo pagalmu no ceļa puses, bet aiz dzīvojamās mājas stiepjas aizsērējusi joma – agrāk, gadus trīsdesmit atpakaļ, tā bijusi šaura lagūna, tagad to šķir no jūras šaurs kāpu vilnis. Vienīgi rudenos, kad rietumu vētras sadzen licī milzīgas ūdens masas, seklaids diķis saplūst ar jūru. Daži ceriņu krūmi un reti bērzi aug jomas pusē. Augļu dārza nav ne pie vienas Zviņu ciema mājas. Ziemeļu pusē, paaugstinātā vietā, no kurienes var pārredzēt visu ciemu, stāv maza, rūsgani brūna mājiņa, bez kādām saimniecības piebūvēm – kādreiz tur dzīvoja Zāliša atraitne ar savu meitu Zentu. Nu tā ir pilnīgi tukša, jo izputējušās ģimenes drūmais liktenis atbaida katru, kas šeit varētu apmesties uz dzīvi. Zviņenieki ir mazliet māņticīgi, tomēr līdz tādām trakumam viņu jūtas nekad nav nonākušas kā kādreiz kaimiņu Puduma ciemā, kur mēnešiem ilgi sludināja brālis Teodors, dzīvi mori staigāja apkārt un ļaudis gaidīja pasaules galu. Tas varbūt tāpēc, ka Puduma ciems atrodas kailā, neaizsargātā vietā uz paša jūras krasta, turpretim Zviņu ciema sūnainiem jumtiem jūras vēji auro pāri un priežu mežs sarga tos no saltajiem rīteņa puteņiem.

Šajā klusajā zemes stūrī dzīvo stipra un siksta ļaužu cilts. Dažus gadus atpakaļ te atgadījās notikumi, kas uz brīdi satrauca mierīgo zvejnieku dzīves plūdumu un lika aizskanēt valodām tālu zemes iekšienē.

2

Pirmajā svētdienā pēc Zvaigznes dienas Kļavu Oskars sajūdza zirgu un aizveda savu jaunāko brāli, tautsaimniecības studentu Robertu, uz miestu, no kura sākās

autosatiksme uz Rīgu. Bodnieka meita Anita brauca tiem līdz, jo arī viņai beidzās svētku brīvlaiks un vajadzēja atgriezties galvaspilsētā, kur viņa apmeklēja vidusskolas pēdējo klasi. Visu ceļu Oskars klusēja, klausīdamies brāļa un Banderu Anitas jautrajās valodās. Tie priecājās par metropoles gaidāmiem pārsteigumiem, jauniem uzvedumiem teātros, gleznu izstādēm un drīzo Anrī Marto koncertu. Divas nedēļas atpūtušies klusajā dzimtenes ciemā, viņi ar visu būtni jau tiecās atpakaļ pilsētas dzīves bagātīgajā un raibajā plūdumā.

Oskars nemīlēja pilsētu. Tā viņu ātri nogurdināja ar savām pārmērībām. Tur visa bija par daudz: trokšņa, kustības, notikumu, dažādu baudījumu un nelaimīgu cilvēku. Ilgākais, ko Oskars, darīšanu spiests, spēja pilsētā izturēt, bija dažas dienas. Mulsu sajūtu nomākts, viņš tad steidzās atpakaļ klusajā kāpu valstībā, kur cilvēki elpoja jūras sāļo gaisu un vakaros aizmīga viņu krākšanas ieaijāti. Tur viņu nekas nenospieda: priecīgs un možs viņš gāja savā dienas darbā, meta tiklus, lāpīja vadu, palīdzēja tēvam un mātai Lidijai pie zivju žāvēšanas un, lai gan klusāks nekā citi ciema puisi, vienmēr stalti nesa savu brūno galvu. Vairāk kā sešas pēdas garš, plecīgs, jūras vēju appūsts, viņš savās zvīņainās, darvas plankumiem piekaltušās drēbēs un atrotītajos zvejas zābakos atgādināja seno laiku milzi. Kad viņš gāja pa ciema ieliņu, viņa sarkanās rokas spēka pārpilnībā smagi nokarājās gar sāniem, bet, kad Oskars apstājās vīru pulkā, viņa milzeņa augums atšķīrās no visiem pārējiem. Oskaram bija divdesmit pieci gadi.

Miestā viņš uzskavējās tikai īsu brīdi. Palīdzējis brālim un Anitai aiznest produktus un tīrās veļas saiņus līdz autobusam, Oskars atvadījās. Roku sniegdams, viņš paskatījās Anitai acīs, nosarka un sajuta krūtīs savādu smeldzi; tas bija svešs, pirmo reizi manīts saldums, bet tās varēja būt

arī sāpes, skumjas, nemiers. Tam bija daudz nosaukumu... Vienīgo, īsto, kas izteica visus, Oskars vēl nezināja. Jā, viņš paskatījās Anitā, nosarka, novērsās un tūlīt gāja projām. Atpakaļ neatskatījies, aizbrauca pa kluso miesta ceļu.

Visu ceļu līdz mājām Oskars domāja par meiteni, kura aizbrauca uz ilgu, ilgu laiku... vairākiem mēnešiem... izzust lielās pilsētas akmeņu kazarmās. Viņa brālis Roberts tai aizbrauca līdz... Laimīgais Roberts... Oskars pēkšņi juta nepazītu nemieru, skaudīgu saltumu, iedomādamies brāli un Anitu vienu otram blakus vecajās kamanās. Viņš tos visur redzēja blakus: autobusā, teātra krēslos, ielās un studenta mazajā istabiņā. Katra doma viņam rādīja brāļa smaidošo seju blakus meitenes nosalušajiem vaigiem, kuru galos rotājās sārti plankumi. Viņu elpa saltajā ziemas gaisā sasala, saplūda gaišā garaiņu mākonī. Viņi smējās... Oskars pierāva grožus, zirgs sāka skriet viegliem rikšiem. Drīz parādījās Zviņu ciema mājas. Oskaram likās, ka tās ir tukšas, izmirušas, ka tās nav nekas. Neviena cilvēks nestaigāja pagalmos, neviens suns nerēja. Veco namu apdrupušie dziedri raudzījās pretim tik nevarīgi un skumji, ka Oskaram vajadzēja ciešāk sakost zobus, lai neiekauktos vilka izmisumā. Viss bija tik svešs. Panīkušais kāpu mežs, smilšu pauguri un aizsalusi joma, kas ieskāva ciemu no visām pusēm, viņu savādi uztrauca, it kā savā priekšā redzētu cietuma sienas. Kļavu mājas pagalmā ieraudzījis Lidiju pie akas, viņš atkal nomierinājās. Mulsā sajūta izgaisa kā nelāgs sapnis atmodas mirklī. Zirgu jūgdams, Oskars skatījās, kā māsa smēla ūdeni, viņam bija prieks par tās vingro augumu, kas it kā nejuta ūdens spaiņu smaguma. Viegliem soļiem viņa pagāja Oskaram garām, sargādama savas lakādas kurpes un zilos svārkus no ūdens lāsēm, kuras brīžiem skalojās pāri spaiņu malām. Lidija paskatījās brālim acīs, viegli pasmaidīja un novērsās, ne vārda neteikusi.

Smāids, kas bija parādījis Oskara sejā, lēnām izdzisa. Viņš nojūdza zirgu, ievēda to kūti un aizgāja uz jūrmalu.

Prāvs pulciņš vīru bija sapulcējušies liedagā pie vecas apgāztas kārbas. Sūkādami apkvēpušās un apkošlātās pīpes, viņi mierīgi stāvēja, adītos virskreklos tērtās rokas sakrustojuši virs krūtīm. Daži pussēdus balstījās pret kārbas sāniem. Vara brūnām sejām, vecākie kuplām bārdām, jaunākie ataugušiem saru rugājiem, viņi vēroja jūru, vēju un mākoņus un laiku pa laikam izspļāva brūnu siekalu šļāci. Viņi kustējās gausi; tikpat gausa un apdomīga bija viņu valoda – likās, ka katrs vārds, ko tie izrunāja, būtu sacīts ar lielu piespiešanos. Zvejnieku pulciņa vidū stāvēja vecais Kļava, kas savu galvu vēl vienmēr nēsāja augsti paceltu, lai gan tā ziedēja kā ābele. Tabaku pīpē bāzdams, viņš neskatījās uz pirkstiem un tabakmaku, bet prom, selgā, grozīdams galvu un it kā ostīdams jūras smaku.

– Launadža krastā manītas vimbas, – viņš nicīgi norurdēja, neatraudams acis no sabangotā jūras klajuma. – Būs jāgrūž kārba jūrā un jāvelk tikli strīpā. Ja pieturas silts, mēs vēl varam labi pazvejot.

Tai brīdī pienāca Oskars. Viņš dzirdēja tēva vārdus.

– Nez vai būs vērts, – viņš klusu iebilda.

– Tu domā, zivis pašas nāks mājās? – Kļava īgni pasmējās. – Uz to tu neceri. Tu varēji salūkot jaunos vimbukšus, vismaz astoņus, pa niekam nav vērts jūrā iet.

– Tā nu ir... – Oskars šaubījās. – Paskaties, kāds gaiss taisās ziemeļu pusē. Dabūsim citu vēju un salu.

– Baidies apsaldēt nagus? – vecais Kļava zobojās.

Oskars paraustīja plecus un neatbildēja.

– Salūko enkurus un bojas, – tēvs teica. – Vakarā grūdisim kārbu jūrā.

– Kā zini... – dēls atbildēja. – Es gan tā nedarītu.

Viņš aizgāja mazliet tālāk no vīriem, pie savas lielās zvejas laivas, un sakārtoja tur visu braukšanai. Kāda tilauda bija izjukusi. Viņš to sanagloja. Tiklu bojas un steltis bija apsnigušas un pa daļai smilšu appūstas, virves un enkuru gali sajukuši. Visu sakārtojis, Oskars gāja mājās. Līdz vēlam vakaram viņš šķiroja tiklus, pārskatīja samudžinātos vimbukšu linumus, piesaistīja notrūkušās plūksnas un salāpīja dažus izjukušus akmeņu maisiņus.

Neviens viņam nepalīdzēja. Tēvs joprojām pļāpāja ar vīriem; viņš bija pagasta vecākā vietnieks un vienmēr zināja šo to jaunu. Lidija staigāja šurpu turpu, svaigi pūderēta, un pievēsvoja istabas gaisu smaržām.

– Tu nu gan varēji iet ķēķī ar saviem tikliem, – viņa teica. – Pieputini tikai istabu.

Kad māte atnāca no kūts, arī viņai viss bija pa kājām. Te Oskara sols, te tiklu lāpāmais kraķis, te vimbukšu bunte atradās viņas ceļā.

– Vai nevarēji klētī darīties ar savu spaili, – viņa pukojās. – Aizņem visu māju, lai citi iet ārā.

Oskars nepiegrieza vērību sieviešu nemieram.

Vēlu vakarā, visu sarīkojis rītdienas zvejai, viņš izstiepās savā gultā mazajā istabiņā pie kūts sienas. Locekļi juta vieglu nogurumu, bet miegs nenāca. Galva bija pilna visdažādāko domu. Muskuļainās rokas pār galvu sakrustojis, Oskars gulēja vaļā acīm.

– Vēl vienu gadu, lielākais, divus... – viņš čukstēja pie sevis. – Tad Roberts būs izstudējis un es varēšu domāt par sevi.

Laukā dzirdēja klusas balsis, aizturētus sievietes smieklus un vīrieša čukstēšanu.

“Lidija un Banderu Edgars... Anitas brālis...” Oskars domāja. “Anita... Tagad viņa ir jau Rīgā. Ko viņa dara? Droši

vien sēž kādā teātrī un skatās skaistu uzvedumu. Un Roberts ir tai blakus. Eh!”

Viņš apsviedās uz otriem sāniem un pūlējās nedomāt. Bet aizmigt nevarēja. Līdz pusnaktij viņš vērtījās savā gultā, mēģinādams sevi pārliecināt, ka tas, par ko viņš domāja, ir neprāts, tukšs sapnis, izslāpuša ceļinieka halucinācijas tuksnesī. Tumsa bija visapkārt, bet tumsai bija divas acis... Anitas acis. Tās raudzījās viņā, dziļi nopietnas un skumjas, tādas, kāda bija viņa dvēsele šai stundā. Bet ārā vēl ilgi skanēja klusie smieklī un valoda. Un visam pāri klājās meža vienmuļā šalkoņa un jūras krākšana.

3

Austrumu pusē jau pletās rīta blāzma, kad zvejnieku laiva atstāja krastu. Jūras bezgalīgais klajums viegli cilājās. Silts ziemas gaiss skaloja vīru kaklus. Viņu sejas kūpēja no piepūles, tie airēja arvien tālāk, augstu selgā.

Vienmēr skaidrākas tālumā iezīmējās meža svītras aiz kāpām un kaimiņu Puduma ciema ēkas. Laiks bija tik lēns, ka skaidri varēja dzirdēt tālumā rejošu suņu balsis – tās izklausījās it kā tepat blakus laivā. Visa austrumu puse bija skaņu pilna. Bija dzirdamas pat cilvēku balsis, varēja saprast atsevišķus vārdus, gaiļa dziedāšanu un zirga zviedzienus.

Oskara seja sadrūma. Rūpju pilns viņš klausījās nodevīgajās skaņās tālumā: tās vēstīja jaunu vēju.

– Būs rītenis, sāk salt... – viņš teica it kā pie sevis.

Pārējie paskatījās apkārt, kā meklēdami tūlītējus pierādījumus Oskara vārdiem.

– Varbūt pēc kādām dienām... – Banderu Edgars, kas airēja Oskaram blakus, ieminējās.

Un atkal viņi airēja klusēdami, līdz parādījās saule un viņi atradās pretim Puduma ciemam. Tad sāka izmest tīklus, vimbuksi pēc vimbukša, jedu pēc jedas. Viņi šūpoja mērķus ar melniem karodziņiem galā. Saule kāpa augstāk. Un, jo augstāk tā kāpa pāri kāpām un meža galotnēm, jo dzestrāks kļuva gaiss. Pār jūru noskrēja vieglas trīsas, ūdens iedrebējās, visās malās šaudījās tumši ēnu plankumi. Bet malā, uz sēkliem, ūdens bija gluži mierīgs, jo vējš pūta no krasta puses.

Oskars kļuva vienmēr drūmāks. Bet viņš neko neteica, jo laivā bez viņa atradās citi, vecāki zvejnieki. Tā klusēdami viņi nonāca malā, pievilka laivu krastam un izklīda.

– Par ko tu domā? – Banderu Edgars jautāja, sekodams Oskaram uz ciemu. – Tev tāda seja, it kā zobi sāpētu.

– Ja mēs būtu prātīgi ļaudis, tad tūlīt brauktu atpakaļ selgā un vilktu tīklus ārā, – Oskars atbildēja. – Sāks salt un trakot, pēcāk vairs netiksim klāt.

Edgars paraustīja plecus.

– Pēc kā tas izskatītos? Ļaudis sāktu smiet...

Edgars pa gabalu vēroja Kļavu istabas logus. Kad viņi sasniedza vārtus, pagalmā iznāca Lidija ar spaiņiem rokās. Viņa nemaz neskatījās uz vārtiem, kur stāvēja abi jaunie vīrieši, bet, kad Edgars sveicinādams pacēla cepuri, Lidija nosarka un palocīja galvu.

Edgars piegāja tai klāt.

4

Naktī vējš iegriezās no ziemeļrītiem. Svelmains sals zīmēja uz logiem ledus puķes. No rīta sniegs griezīgi čīkstēja zem gājēju kājām un kailā kāpu smilts bija sasalusi kā akmens.